

Mediální obraz osob ohrožených sociálním vyloučením

Jan Balcar

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan BALCAR**
Osobní číslo: **H118007**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Mediální obraz osob ohrožených sociálním vyloučením**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na fenomén bezdomovectví
- na problematiku vytváření mediálního obrazu sociálního vyloučení
- na studium mediálních produktů týkajících se problému sociálního vyloučení

Součástí práce bude empirický výzkum zaměřený na současná média, jejich produkty a jejich celový pohled na osoby ohrožených sociálním vyloučením. Tento výzkum bude metodologicky založen na diskursivní analýze.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARNOLDOVÁ, A. Slovník sociálního zabezpečení. 1. vydání. Praha: Galén, 2002, 461 s. ISBN 80-7262-175-0.

HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví a extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4.

MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. upravené vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 172 s. ISBN 80-86429-08-3.

MATOUŠEK, O. Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-003-X.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Brno: Podané ruce, 1999. 200s. ISBN 80-85834-60-X.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.**
Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce: **11. listopadu 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Jan Balcar.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 24.11.2014..

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce nazvaná „Mediální obraz osob ohrožených sociálním vyloučením“ se zabývá konstrukcí mediálního obrazu bezdomovců v denících Lidové noviny a Mladá fronta Dnes v období od srpna 2013 do září 2014. Pro práci byl zvolen kvalitativní výzkum, konkrétně sémiotická analýza. Teoretická část je zaměřena na charakteristiku fenoménu bezdomovectví, na problémy které přináší společnosti a na masová média, která nás o tomto problému každodenně informují. Praktická část se věnuje zkoumání a analyzování jednotlivých článků, které vyšly v průběhu roku v daných periodikách. Články jsou pro větší přehlednost rozděleny do několika témat, o kterých se píše nejvíce.

Na základě výsledků výzkumu, můžeme konstatovat, že v článcích které jsou nám médií předkládána, nepřevládá striktně negativní či pozitivní názor na bezdomovce.

Klíčová slova: Bezdomovectví, příčiny bezdomovectví, veřejné mínění, mediální obraz, konstrukce mediálních obsahů

ABSTRACT

Bachelor thesis named „Media image of people at risk of social exclusion“ deals with the construction of the media image of homelessness in daily newspapers Mladá fronta DNES and Lidové noviny in the period from August 2013 to September 2014. For this work was chosen qualitative research, more specifically semiotic analysis. The theoretical part is focused on the characteristic of the homelessness phenomenon, on problems which bring to society and on the mass media, which inform us about this problem daily. The practical part is dedicated to examining and analyzing individual articles which were published in these journals during the year. All articles are for better clarity divided into several topics, which are in selected journals contained most often.

Based on the research results, we can state that the articles which media presents to us, don't strictly dominate positive or negative opinions on the homeless people.

Keywords: Homelessness, causes of homelessness, public opinion, media image, media content construction

Děkuji především panu docentovi PhDr. Miroslavu Jůzlovi, Ph.D., bez kterého by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji za jeho vstřícnost, ochotu a cenné rady.

„Člověk má jeden domov, bezdomovec sto.“

Romské přísloví

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	11
2 BEZDOMOVECTVÍ	13
2.1 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ.....	13
2.2 HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ.....	15
2.3 FORMY A TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ	17
2.4 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	18
3 POULIČNÍ KULTURA	20
4 PREVENCE, POMOC A RESOCIALIZACE	22
4.1 PREVENCE	23
4.2 POMOC	24
4.3 RESOCIALIZACE.....	24
5 MÉDIA	26
5.1 TŘÍDĚNÍ MÉDIÍ.....	27
5.2 MASOVÁ MÉDIA	28
6 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH MÉDIÍ	30
6.1 ČTENOST A PRŮMĚRNÝ PRODANÝ NÁKLAD DENÍKŮ	30
6.2 MLADÁ FRONTA DNES	31
6.3 LIDOVÉ NOVINY	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
7 VLASTNÍ ZKUŠENOSTI	34
8 METODOLOGIE	36
8.1 SÉMOTICKÁ ANALÝZA	36
8.2 VÝBĚR ČLÁNKŮ.....	37
8.3 ANALÝZA DAT.....	37
9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	46
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49

ÚVOD

V posledních pětadvaceti letech se s fenoménem bezdomovectví setkáváme každý den, ať už osobně při pohybu po městě, nebo v médiích. Lidé ve větších městech se s tímto společenským problémem potýkají ve větší míře, než lidé z menších měst a vesnic. Při pohledu na zanedbané muže a ženy, popíjející krabicové víno a přespávajících na lavičkách v parcích a nádražích, pocítíme dvě základní emoce: na jedné straně je to lítost a na straně druhé odpor a strach. Tento strach veřejnosti brání bezdomovci v neintegraci, bezdomovec by se chtěl vrátit do společnosti, ta ho ovšem odmítá. Nelze však podlehnout ani lítosti, protože velká část bezdomovců si zvykla tuto naši emoci využívat ve svůj prospěch.

Ten kdo s bezdomovci pracuje, změní na ně dříve či později náhled. Začátečnickou chybou sociálních pracovníků bývá podlehnoutí názoru, že se klientovi prostě „nechce pracovat“ a to je hlavní příčina jeho sociální situace. Klient se skutečně chová, jako by se mu pracovat nechtělo. Sociální pracovník si však často neuvědomuje, že klient přichází z „jiného světa“ a že se tam setkává s mnoha vlivy a musí se podřídit naprosto jiným zákonům, než jakými se řídí zbytek společnosti.¹ Široká veřejnost vnímá problém bezdomovectví výhradně prostřednictvím sdělovacích prostředků, které se převážně věnují vyhledávání senzací, místo toho aby pravdivě informovaly a upozorňovali na nespravedlnosti. Je to komplikovaný problém, který zasahuje všechny stránky člověka. Někteří autoři, kteří se tímto fenoménem zabývají, zastávají názor, že největší vliv při ovlivňování veřejnosti mají média.

V teoretické části bakalářské práce je blíže popsán problém bezdomovectví a sociálního vyloučení a dále jsou zde charakterizována zkoumaná média.

Hlavním cílem bakalářské práce je zodpovědět otázku a to: Jaké postoje zaujímají média k osobám bez přístřeší. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se pokusím zjistit pohled veřejnoprávních médií na bezdomovce, a jak jsou tito v médiích veřejnosti prezentováni.

Cíl práce a výzkumné otázky:

Tato bakalářská práce se zabývá konstrukcí mediálního obrazu osob ohrožených sociálním vyloučením ve vybraných českých médiích – jedná se o deníky Mladá fronta DNES a Lidové noviny.

¹ Marek, Strnad, Hotocová 2012:11-12

Stěžejním cílem práce je pomocí semiotické analýzy zkoumat texty a následně interpretovat vztahy mezi různými mediálními sděleními, které se týkají problémy s bezdomovci ve všech životních rovinách. Práce je zaměřena také na způsob prezentace bezdomovectví českými deníky a na případné rozdíly mezi texty jednotlivých deníků. Jsou tedy články týkající se fenoménu bezdomovectví předkládány veřejnosti více v rovině informační, nebo je běžná citová zbarvenost článků. Převládá soucit společnosti s bezdomovci, nebo byli už veřejností odepsáni.

Výzkumné otázky jsou tyto:

1. Jak je ve vybraných periodikách prezentována problematika bezdomovectví?
2. Jsou v rámci zkoumaných deníků nějaké vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními týkajícími se bezdomovectví?
3. Jak je ve vybraných médiích nahlíženo na bezdomovce a jaký názor je veřejnosti prezentován?

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Termín sociální vyloučení má několik definic, jedna z nich takto označuje občany, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám, jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají možnost kontaktu s osobami mimo svou sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem. Lidé žijící na okraji společnosti se přizpůsobují podmínkám sociálního vyloučení, a osvojují si specifické vzorce jednání, které jsou často v rozporu s hodnotami většinové společnosti. Proto někdy bývá soužití na první pohled problematické. Návyky získané adaptací na život v sociálním vyloučení pak ale těmto lidem znemožňují být úspěšní ve většinové společnosti, ztrácí (či ani nezískávají) hodnotové žebříčky středostavovského občana orientovaného na kariéru a úspěch. To je znovu a znovu uzavírá v pasti sociálního vyloučení. Z této pasti se lidé nedokáží dostat bez cizí pomoci.² Sociální vyloučení a sociální začleňování jsou pro většinu lidí nové pojmy, odvozené od Evropské sociální charty a do sociálních slovníků, zvláště postkomunistických zemí, se dostávají velmi pozvolna. Sestrou sociálního vyloučení je chudoba. Člověk žijící v podmínkách, které jsou vzdáleny od běžného standardu bydlení, snadno podléhá skepsi a svému okolí se přizpůsobuje. Znamená to, že rezignuje na úpravu svého obydlí, nežije ve struktuře času, nýbrž obstarává si základní potřeby pro přežití, a má-li rodinu, o to hůře, neboť v tak nepříznivé situaci nedokáže potřeby svých blízkých zabezpečit. Chudoba není statistické číslo. Chudoba označuje nepříznivou životní situaci, v níž lidé nemají vzdělání, zaměstnání, domov nebo nejsou schopni uspokojit jiné důležité životní potřeby. Chudoba maří přirozené talenty i sociální návyky, ubíjí člověka v negativních stereotypch.³

² <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>, 5.10.2014

³ <http://www.eapncr.org/view.php?cislocikanku=2008050005>, 5.10.2014

Mareš dělí sociální vyloučení na tři základní dimenze:

- a. ekonomickou dimenzi (původce materiálního nedostatku a odchýlení se od dosavadní či průměrné životní úrovně)
- b. sociální dimenzi (překážka pro sdílení sociálních statusů a institucí)
- c. kulturní dimenzi (nemožnost podílů na kultuře a kulturním kapitálu společnosti)

Následkem sociální exkluze má tedy jedinec významným ztížený přístup k finančním zdrojům, dle Mareše a některých dalších sociologů se dokonce jedná o vyloučení ze společenského morálního řádu.⁴

Příčiny sociálního vyloučení jsou různé, můžeme je však rozdělit do tří skupin: společenský systém a instituce, potíže při uplatňování práva a diskriminace a individuální vlastnosti jedince. Nejvýznamnější příčiny sociálního vyloučení jsou:

- nezaměstnanost a závislost na sociálních dávkách
- problémy s bydlením
- dluhy a neschopnost hospodařit s penězi
- kriminogenní prostředí
- nedostatečné vzdělání a kvalifikace
- diskriminace na trhu práce
- špatný zdravotní stav a hygienické podmínky
- apatie z opakovaných nezdarů
- špatné právní povědomí

⁴ Mareš 2000:285 – 297

2 BEZDOMOVECTVÍ

2.1 Definice bezdomovectví

Bezdomovectví a bezdomovec jsou jedny z pojmů, o které byl obohacen český jazyk v souvislosti se změnou politického režimu v naší zemi v roce 1989. Za éry komunismu se pojem bezdomovectví nepoužíval, přestože bezdomovci existovali. Šlo převážně o osoby, které nemohly či nechtěly bydlet u rodičů a vlastní rodinu nezaložily, dále o ty jedince, kteří prošli ústavní výchovou a o lidi rozvedené. Můžeme sem také zařadit dělníky, kteří za prací dojížděli mimo své bydliště do větších měst či zahraničí a z důvodu odloučení od rodiny se jim rozpadlo manželství. Tito lidé tedy vlastní domov neměli, ale minulý režim jednoduše nedovolil, aby někdo přežíval na ulici. Každý člověk musel někam patřit a někde pracovat, jinak byl stíhán za příživnictví. Tito lidé bydleli převážně ve velkých firemních ubytovnách, kde také vykonávali nejspínavější, pro podnik však nezbytnou, práci.

Po roce 1989, když velké podniky krachovaly a zbavovaly se ubytoven, problém bezdomovectví vyplul na povrch a začal se prohlubovat. Nikdo nabyt připraven na změnu životního stylu a ne každý se s ní dokázal vyrovnat. Lidé si nedokázali poradit s nově nabytou svobodou, která vyžadovala odpovědnost sama za sebe a se zvýšením nároku, které na ně byly kladeny.⁵

Pojmy jako jsou bezdomovectví a bezdomovec se i přes zahraniční názvy, která jsou totožná (Obdachlose, homeless, sans-abri) se staly synonymem pro špinavého, zapáchajícího a obtěžujícího člověka, zejména muže. Termín bezdomovec prošel významovou proměnou, původně šlo o člověka bez státního občanství nebo domovského práva. V tomto významu dodnes chápe pojem bezdomovec český právní řád.⁶ Kromě termínu bezdomovec se můžeme setkat i s jinými výrazy, jako jsou člověk na ulici, člověk bez domova nebo osoba bez přístřeší. Zákon o sociálních službách pojmenoval bezdomovce jako osoby bez přístřeší a osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení, nikde však nedefinuje, kdo osobou bez přístřeší je. Označení bezdomovec se u nás vžilo a je běžně užíváno odborníky i laickou veřejností, budu ho tedy užívat také, je však potřeba co možná nejpřesněji vymezit, co se pod tímto pojmem skrývá.

⁵ Prudková, Novotný 2008: 10

⁶ Matoušek, Kodymová, Koláčková 2005:317

Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či v neadekvátních a nebo nejistých bytových podmínkách.⁷ Bezdomovec je však, a to si ne všichni uvědomují, především člověk bez domova. Nemít domov znamená postrádat místo, kde je máma a táta, kde je člověk obklopen láskou a péčí, kde se učí žít v lidské společnosti, přijímá určité hodnoty a osvojuje si nějaký životní styl. Je to zázemí, místo vzájemného obdarování, kam se člověk může kdykoli vrátit a kde se mu dostane vřelého přijetí, jistoty, bezpečí, ochrany a podpory v nouzi, místo, kde prožíváme vztahy k blízkým lidem, kde cítíme lidské teplo, spokojenost a štěstí, místo, ke kterému nás vážou silné emoce. Mít domov znamená vědět, že se máme kam vrátit a že existují lidé, kteří nás mají rádi. Z tohoto je jasné, že domov není jen střecha nad hlavou. Člověk může mít střechu nad hlavou a nemít domov, vyprávět by o tom mohli lidé žijící v ubytovnách, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, děti vyrůstající v dětských domovech. Ti všichni mají kde složit hlavu, přesto jim chybí to nejdůležitější. Bezdomovci jsou často lidé opuštění, bez vztahů, bez zázemí, bez sebevědomí, bez naděje, bez smyslu života, někdy dobrodruzi a tuláci, jindy ztroskotanci a vydědění.⁸ Jestliže bereme bezdomovce jako lidi co přežívají na ulici, rozumíme touto ulicí jakékoli volně přístupné místo, které může být zastřešené i nezastřešené. Proto se tedy setkáváme s bezdomovci na autobusových a vlakových nádražích a zastávkách, v parku na lavičkách, pod mosty a v poslední době také před většími obchodními domy a hypermarkety, kde se scházejí ve větším počtu, žebrají peníze po kolemjdoucích a holdují alkoholu. Místa kde přespávají jsou různá, jedná se především o nonstop bary, sklepy, domovní chodby, opuštěné budovy, provizorní přístřešky, prázdné vlakové vagóny.

Bezdomovectví je společenský jev, kterému předcházejí jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení.⁹ Do této sociální situace vede velké množství cest a je ovlivněna vícero faktory a postihuje téměř všechny stránky života postiženého člověka. Bezdomovectví svou podstatou vyhovuje i definici sociální deviace, neboť je podstatnou odchylkou od normy (normou je v tomto případě myšleno bydlení, každodenní hygiena atd.).¹⁰

⁷ Vacínová 2006:128

⁸ Prudková, Novotný 2008:10-11

⁹ Vacínková 2006 128

¹⁰ Barták, 2005:31

Sociální vyloučení je nerovnost v účasti na životě společnosti z důvodu nedostatku příležitostí, jde o nerovnost v přístupu k pěti základním zdrojům společnosti, jimiž jsou vzdělání, zaměstnání, zdravotní péče, bydlení a sociální ochrana.¹¹

Bezdomovectví bývá především problémem velkých měst, lidé bez domova se sem sjíždějí s vidinou lepší obživy a větší pracovní možností. Existují však také bezdomovci, kteří žijí na vesnici, většinou jsou to jedinci, kteří se do města odstěhovat nechtějí, ať už z důvodu sociální fobie, strachu z města, nebo strávili na vesnici celý život a oni ji nechtějí opustit. Tito lidé se zde většinou živí sběrem surovin, krádežemi, nebo jim místní pomáhají a za menší obnos či jídlo jim zadají práci. Někteří bezdomovci žijí zcela mimo civilizaci, v lesích, skalách, přespávají v různých boudách. O těchto jedincích nemáme žádné podrobnější informace a pouze se domníváme, že se jedná o lidi, kteří trpí různými psychickými poruchami, a proto nevyhledávají nebo odmítají kontakt se společností.

2.2 Historie bezdomovectví

První typický příklad bezdomovectví nalezneme v Bibli, kde byl Kain po zavraždění svého bratra Abela stygmatizován na čele a toto znamení ho předurčovalo, že nebude nikde přijat. Tento příběh sociálního vyloučení jedince ze společnosti zasel v hlavách lidem mýtus, že za vyloučení si může člověk sám. Lidé věřili, že odlišnost nebo handicap poukazuje na hříchy kdysi spáchané, proto si zaslouží být vyloučen ze společnosti. Tento příběh symbolizuje určitý druh zkoušky, kdy jedinec opouští svůj domov, aby po strastiplné cestě našel domov nový a lepší, většinou s pomocí vyšší moci. Ve středověku se po řekách a mořích plavily lodě, na kterých byli separováni nepřizpůsobiví jedinci, kteří nikam nepatřili, a nikdo je nechtěl přijmout. Ve středověku bylo obyvatelstvo rozděleno na stavy, přičemž tím nejnižším byli poddaní, kteří byli spojení s půdou svého pána, a případná migrace obyvatel byla proto omezená. Od poloviny 15. století začal počet obyvatel stoupat a tím i klesla životní úroveň těch nejchudších. V raném novověku se objevují první skupiny lidí, kteří odmítají usedlý typ života robotujících, začínají se toulat a přestávají být vázání na půdu svého pána (Rheinheimer, 2003). Tito tuláci, nazýváni též vagabundi, představovali osoby bez pána, tím vlastně negovali celý systém a stavěli se proti tehdejšímu hodnotovému řádu. Podle Pěnkavy a Kocmánkové se forma bezdomovectví, jak jí známe dnes, začala objevo-

¹¹ Matoušek, Kodymová, Koláčková 2005:315

vat koncem 19. století v důsledku průmyslové revoluce a rozvoje měst. Díky situování obrovských továren a fabrik do velkých měst, přicházeli chudí obyvatelé z vesnic do měst za prací s vidinou většího výdělku a lepších životních podmínek. Ti co neuspěli, zůstávali v těchto městech a péči o jejich chudobu přebíraly církve, nikoli stát. Státní péče o bezdomovce byla poprvé zmíněna v Říšském obecném zákoně z roku 1862. Podle těchto zákonů musela být každá nemovitost zapsaná v katastru obce a každý občan musel příslušet k nějaké obci. Domovské právo se získalo narozením, sňatkem či dobrovolným pobytem v obci. O chudobného občana se musela postarat obec. Z této doby má původ označení bezdomovec, které je v právní praxi dodnes definováno jako občan bez domovského práva, tedy cizinec či běženec.¹² V době první republiky se objevuje snaha rozlišit ty, kteří státní pomoc opravdu potřebují a ty, kteří ji zneužívají.

Po roce 1948 se veřejná chudoba stala tabu. Všechny charitativní organizace byly rušeny totalitním režimem, protože jejich existence by potvrdovala přítomnost chudoby, kterou komunistický režim popíral. Všichni museli někam patřit, někde bydlet a někde pracovat, lidé, kteří se s tímto režimem nedokázali srovnat, se museli skrývat, protože jim od vlády hrozily tresty. Ti co nechtěli pracovat, byli zavíráni do nápravných zařízení za přizivnictví, osoby s handicapem, které pracovat nemohli, byly umisťovány do pečovatelských ústavů. Šafaříková ve svém výzkumu rozlišuje bezdomovectví na viditelnou a neviditelnou formu. Ti viditelní bezdomovci jsou lidé kolem padesáti let, většinou rozvedení alkoholici bez zázemí. Z té neviditelné části bezdomovecké populace se postupem času dostali na ulici jedinci, kteří původním popisům bezdomovce vůbec neodpovídali. V dnešní době demokracie, kdy se do popředí dostal důraz na svobodu i odpovědnost jedince, kdy zanikly represivní opatření a tresty režimu minulého, pozorujeme nárůst počtu bezdomovců. Je těžké říci kolik lidí je momentálně bez střechy nad hlavou, ale nejnadsazenější počty odhadují 100 000 bezdomovců.¹³

¹² Marek, Strnad, Hotovcová 2012:54

¹³ Marek, Strnad, Hotovcová 2012:56

2.3 Formy a typologie bezdomovectví

Manželé Hradečtí vytvořili všeobecně přijímanou typologii bezdomovectví, kde rozdělují formy bezdomovectví do tří skupin.

Zjevné bezdomovectví

Tuto kategorii tvoří jedinci, které většinou poznáme na první pohled, jsou to ti otrhaní, špinavý, zapáchající lidé, kteří se přehrabují v kontejnerech a sbírají na ulici nedopalky od cigaret. Tito lidé také v zimě vyhledávají pomoc nocleháren a ubytoven. Bezdomovci, společensky diskvalifikovaní, ztrácejí vazby se svými rodinami a vzdalují se vazbám administrativním. Bludný kruh, známí všem lidem bez domova, kteří ztratili důvěru sami v sebe. Jen malý počet těchto nežádoucích dává přednost odmítnutí ochrany ubytování a raději využívá prostoru svobody, i když vědí, že nádraží, vlaky, sklepy, parky, ulice jsou nejisté a nebezpečné. Především však vyhledávají nádraží, která mají pro tuto nejnuznější populaci odjakživa přitažlivou moc. Už z historie je známo, že právě místa, která sloužila za křižovatky obchodních cest, byla vždy oblíbena právě tuláky a vagabundy. Dnes však bydlí na nádražích ti, kteří jsou městem vytlačeni na ulici a od tradičního typu tuláka se odlišují hrozivostí své nejisté situace, svou ilegalitou a nebezpečím.

Skryté bezdomovectví

Skupina skrytých bezdomovců jsou ti lidé, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující. Bezdomovectví skryté zdaleka předčí viditelnější formu bezdomovectví zjevného. Reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, která přinášejí potíže zdravotní, potíže s policií, s úřady. Hledání dalších možností ubytování je značně vysilující a nalezení takovéto možnosti vyčerpá mnohdy všechnu osobní strategii hledajícího. Nepříjemná bydlení ve squatech, sklepích, domech určených k demolici, ve starých automobilech, v časech příchodu podzimních sychravých dnů a nocí, často tito strastmi postižení lidé opouštějí. Pak se přeci jen objeví se svou žádostí o pomoc tam, kde obyčejně nacházejí pomoc bezdomovci zjevní.

Potencionální bezdomovectví

Jedná se o lidi, kterým bezdomovectví hrozí. Tito lidé sice mají zaměstnání i místo, kde mohou složit hlavu, ale ve většině případů je jejich bydlení značně nejisté. Jeví se jako normálně žijící lidé, ale ve skutečnosti žijí ve velmi obtížných a neskutečně složitých podmínkách. Jsou to lidé, kteří se mohou kdykoli ocitnout bez domova na ulici a je pouze otázkou času, kdy k tomu dojde. Většinou jde o mladé lidi, kteří prošli ústavní výchovou a jejich rodinné zázemí je nulové, dále jsou to propuštění jedinci z výkonu trestu a odnětí svobody, z psychiatrické léčebny, lidé na které nikdo nečeká a kteří nemají kam jít a na koho se obrátit. Rizikovou skupinou pro potenciální bezdomovectví jsou také lidé, kteří si pronajímají bydlení a nemají řádnou nájemní smlouvu, rozvedení, nezaměstnaní, lidé pracující nelegálně, drogově závislí, patologičtí hráči a další nedostatkem přísunu financí ohrožení jedinci. Potencionální bezdomovci neusilují o možnost vlastního bydlení a to se tak stává jejich největším problémem.

2.4 Příčiny bezdomovectví

Hospodářské a sociální změny neustále zvyšují nejistotu většího počtu lidí. Ti nejzranitelnější z nich, lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života, mladí lidé, kteří se nedokáží hospodářsky uchytit, dlouhodobě nezaměstnaní, ženy v pozici diskriminovaných, nemocní a invalidé, jsou často zbaveni všech výhod, které by vlastně tyto hospodářské a technologické změny měly přinést. Faktory vyvolávající fenomén bezdomovectví k životu lze posuzovat z několika stran. Rozhodující jsou faktory objektivní a faktory subjektivní. Faktory objektivní jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.

Objektivní faktory působí rovněž na boj s nezaměstnaností, s vyloučením, na sociální ochranu, na zabezpečení ve stáří a v nemoci, na začleňování mládeže do trhu práce, na usnadňování mobility pracujících a jejich adaptaci na změny ve výrobě. Význam objektivních faktorů je také v jejich působení na legislativu státu (sociální zákonodárství).

Faktory subjektivní lze uspořádat do čtyř kategorií:

- faktory materiální – ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, ztráta živitele

- faktory vztahové – změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, rozvod manželů, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině
- faktory osobní – mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, sociální nezralost, invalidita, alkoholismus a další závislosti
- faktory institucionální – propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova

Alkoholismus a toxikomanie nejsou primárními a nejsilnějšími spouštěcími vlivy. Základními elementy naproti tomu mohou být osamělost a izolace, a tak mohou reprezentovat v příčinách bezdomovectví důležitý faktor.

Obecně lze konstatovat, že se příčiny bezdomovectví u mužů a žen liší. U mužů bývají příčinou obvykle faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. Současně je mužům přirozenější tendence demonstrovat svou situaci tím, že aktivně vyhledávají nabízené pomocné služby, anebo se předvádějí na veřejnosti. Příčinou bezdomovectví žen bývají obvykle faktory vztahové, především problémy v partnerských vztazích, ve většině případů doprovázené násilím. Protože ženy většinou chtějí předejít riziku života v podmínkách zjevného bezdomovectví, je u nich charakteristické bezdomovectví skryté. Příčinou bezdomovectví dětí a mladistvých bývají faktory institucionální, neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání a týrání. V poslední době patří k těmto příčinám jalovost pasivního sledování médií, nuda, nezaplněný volný čas, přepracovanost rodičů v rodinných podnicích a ztráta pevnosti rodinných priorit.¹⁴

¹⁴ Hradečtí 1996:36-45

3 POULIČNÍ KULTURA

Bezdomovci si vytvářejí vlastní pouliční kulturu, která je velmi specifická a svérázná. Tito lidé si veškerý svůj majetek nosí všude s sebou, některým se vejde do igelitové tašky, jiným do nákupního vozíku. Ačkoliv se nám mohou zdát jejich pečlivě schraňované věci jako odpadky a veteš, pro ně je to jejich bohatství.

Oděv bezdomovců je charakteristický nezvyklými kombinacemi, protože v charitativních šatnících se málokdy objevují výstřelky poslední módy a v kontejnerech taktéž. Prioritní je stránka praktická – oblečení má především chránit tělo. Především v zimě na sebe bezdomovci vrství rozličné části oděvu bez ohledu na cokoli, hlavně, aby jim už nebyla zima. Dlouhodobě nošené zašpiněné oblečení bezdomovci vyhazují a pořizují si jiné, málokdy perou.

Péče o zevnějšek jde u většiny bezdomovců stranou, někteří se však snaží udržovat si přijatelný vzhled. Záleží hlavně na tom, jak dlouho už je dotyčný na ulici, zpočátku se zpravidla snaží mýt a měnit spodní prádlo tak často, jak byl zvyklý, ale lidé žijící roky na ulici se za celou zimu nevysprchují třeba ani jednou a vůbec se nad tím nepozastavují. Z několika týdnů nošeného spodního prádla je vyženou často až cizopasníci. Bezdomovec jednak nemá možnost vysprchovat se, kdykoli si vzpomene, a také se všímá, že sebepečlivější očista a úprava zevnějšku v podmínkách drsné a špinavé ulice brzy vezmou za své. Navíc má spoustu jiných starostí, mytí rukou, česání vlasů a holení fousů je druhořadé. Bezdomovkyně se někdy všemožně snaží pečovat o sebe a zpravidla trpí absencí osobní hygieny mnohem více než muži-bezdomovci. Někdy však rezignují, zvláště holdují alkoholu, který jejich návyky a zásady poměrně úspěšně rozpouští. Specifickou kategorií tvoří bezdomovkyně-prostitutky, ty musejí dbát o svůj zevnějšek, aby se mohly živit prostitutí, používají líčidla, upravují si účes, většinou se i častěji myjí.

Kultura bydlení má u bezdomovců zpravidla velmi bídnou úroveň. Někteří přebývají v neuvěřitelném nepořádku, ve špíně, prachu, bahně, uprostřed odpadků, rozkládajících se zbytků potravin a vlastních výkalů, se psy a jinými zvířaty. Jiní si pod svým mostem udržují relativní pořádek, mají provizorní postele, spacáky a deky přes den větrají, vaří si na ohništi a odstraňují odpadky. V poslední době se objevují i bezdomovci, kteří stanují v blízkosti velkých nákupních center, kde lze v kontejnerech nalézt velké množství požitelných potravin.

Zdrojem obživy bezdomovců může být žebrání, drobné krádeže potravin, prohrabování se v kontejnerech, v lepším případě odvázejí sběrné suroviny do sběru, prodávají časopis *Nový prostor* nebo příležitostně pracují. Někteří bezdomovci mají řádný pracovní poměr nebo pracují aspoň příležitostně, jde však spíše o výjimky. Mluvíme-li o trávení volného času, musíme si uvědomit, že většina bezdomovců má veškerý čas volný. Den vyplňují lidé žijící na ulici popíjením levného alkoholu a kouřením cigaret ubalených z nedopalků, které sebrali u odpadkových košů. Někteří pravidelně nebo aspoň občas navštěvují sociální zařízení jim určená. Volnočasových aktivit organizovaných pro bezdomovce se osoby žijící na ulici příliš neúčastní, zvláště pokud není zajištěno občerstvení. Jednorázových sportovních akcí se účastní většinou mladší bezdomovci.

Komunikace mezi bezdomovci je specifická tím, že hovoří ne spolu, ale vedle sebe. Každý mluví o svém tématu, řeší si své problémy, vede monolog bez ohledu na to, co říkají ostatní. Dialogy velmi rychle přecházejí v hádku. Někdy bezdomovci vášnivě řeší složité globální nebo filozofické problémy, se kterými si nevědí rady ani odborníci. Domníváme se, že je to forma útěku od svých vlastních potíží.

4 PREVENCE, POMOC A RESOCIALIZACE

V naší zemi jsme žili po dvě generace udržováni v představách, že sociálně patologické jevy se nás netýkají. Nebyli jsme ani mravně ani legislativně připraveni, a dosud nejsme, na prudký rozvoj trhu s drogami, na vynoření prostituce, pornografie a zneužívání dětí, na miliony denně prohrávané ve hrách, loteriích a automatech, na děti ulice a děti na ulici. Mezitím bez povšimnutí opouštějí stovky osmnáctiletých dospělých dětí dětské domovy nepřipravené nést odpovědnost za svůj život, mezitím zvolna, ale vytrvale roste poměr mezi rozvody a sňatky a přibývá dětí vyrůstajících v neúplné, rekonstruované nebo nestálé rodině. Celoživotní manželství a úplná rodina se stává výjimkou a promiskuita již bývá společensky akceptována.¹⁵

V dnešní moderní době, kdy je vidina zisku základním hnacím motorem většiny obyvatel, bývá rodina odsouvána až na druhou kolej. Děti vyrůstají sice v úplné rodině, ale pracovní vytíženost rodičů nedovoluje věnovat dítěti potřebný čas pro rozvoj sociálních vazeb. Vždy v minulosti byla rodina základem, bylo to místo, kde se dítě seznamuje se společností a nastává období primární socializace. Objevuje vazby mezi příbuznými a učí se pracovat s nově nabytými zkušenostmi. Nyní je přítomnost rodičů a příbuzných nahrazována financemi, není nic jednoduššího, než místo odpoledne stráveného s rodinou, koupit si od dítěte volný čas penězi, přesněji vysokým kapesným. Děti často zhýčkány penězi, uchylují se k myšlence, že za peníze jde koupit vše a nebojí se porušit zákon. Naše společnost se bude muset začít vědomě a cílevědomě ozdravovat.

Materiální zázemí a uspokojování základních životních potřeb všech příslušníků společnosti, i těch nejslabších, je předpokladem civilizovaného vývoje společnosti bez vyloučení. Dostupné bydlení v odpovídajícím bytě je pro každou rodinu, pro její zdravý vývoj nezbytností. Společnost, která myslí na budoucí generaci, si nemůže dovolit ponechat otázku bydlení neřešenou, musí počítat s lidmi slabými, kteří se nedovedou obstarat, ale kteří potřebují spát v teple a suchu.

Je potřeba, aby nebyli lidé vylučováni z dostupné zdravotní péče, ze sociální péče a ze sociálního zabezpečení. Stát musí najít způsob, jak zabránit vyloučení ze zdravotní péče (které je dnes pro bezdomovce realitou) a mechanismus, kterým bude moci bezdomovci po-

¹⁵ Hradečtí, 1996:67

skytnout sociální pomoc (ne jen tu finanční). K tomu bude zřejmě třeba přiznat existenci bezdomovectví, pojmenovat ji a definovat legislativně. Obnovení domovského práva by mohlo přenést pravomoc a také odpovědnost blíže občanu, přímo do obce, a současně by ulevilo Praze a dalším velkým městům.

Současně s materiálním zázemím mohou a mají působit pozitivní morální vlivy. Nejdůležitější ze všeho je rehabilitace tradiční trvalé rodiny, rodiny na celý život. Morální rehabilitaci potřebuje rodina v historickém pojetí. Tradiční rodina, založená na chtěném trvalém vztahu manželském, rodina, která vytváří svým dětem opravdový domov plný lásky, je zárukou zdravé budoucí generace. Taková rodina může být domovem nejen vlastním dětem rodičů, ale přijme-li do náhradní výchovy opuštěné dítě, může je učinit šťastným a připravit ho na plnohodnotný život.¹⁶

4.1 Prevence

Primární prevence vyloučení začíná právě ve funkční rodině, v samotném soužití rodičů s dětmi v lásce, aniž by bylo nutno něco vyslovit. Předcházení bezdomovectví je efektivnější i levnější, než následné řešení ztráty domova. Když chybí v nejužší rodině vazby mezi rodičem a dítětem, měly by být nápomocni ostatní příbuzní a třeba i sousedé. Bohužel to co fungovalo pře pár lety na vesnici, už nyní ve městech nefunguje. Rodina ve městě zůstává převážně izolována od ostatních rodin a pomoc při řešení složitých situací tak nepřichází. Pevná a funkční rodina má na dítě velmi pozitivní vliv, ovšem i ty rodiny, kde pouta nejsou tak pevná, nebo se potýkají s finančními problémy, mají šanci, když je jim ze strany státu v podobě sociálního pracovníka, pomoženo. Dětské domovy a různá pečovatelská centra nemohou sílu rodiny nikdy zastoupit a mnohdy se stává, že děti co vyjdou z těchto zařízení, neví, jak se o sebe postarat. Nikdo je nenaučil hospodařit s penězi, nemají vzor rodiče u kterého by pozorovali, jak postupovat v těch nejtěžších životních situacích. To je často sráží na kolena a ulice jim otevírá svou studenou náruč.

Prevence nese ovoce pomalu, proto je nutno neodkladně začít. Současně, však musíme nabídnout pomoc.

¹⁶ Hradečtí, 1996:68

4.2 Pomoc

Lidé bez domova se podobají tonoucímu – spadli na dno společnosti, lhostejno čí vinou, nevědí kudy kam, přežívají, či spíš živoří ze dne na den, jsou osamělí byt by byli v tlupě, a hledají stéblo, kterého by se zachytili. Potřebují však pevnou oporu, člověka, kterému se mohou svěřit, místo, kam mohou přijít ohřát se a najíst. Bezdomovec má své fyziologické potřeby. Potřebuje jíst, potřebuje se ohřát, potřebuje ošacení a obuv, potřebuje osobní hygienu. Najde-li teplé a suché ubytování, postačí mu posezení a odpočinek v čistém a příjemném prostředí. Téměř každý bezdomovec je nemocný a potřebuje vyšetření, ošetření nebo léčbu. Toto vše, a k tomu nabídku azylového ubytování, musí umět nabídnout společnost bezdomovci dříve, než s ním začne mluvit o změně životního stylu. Bezdomovec je často bez dokladů. Osobní asistence při jednání s úřady je často nezbytná. Obnovou osobních dokladů začíná návrat do společnosti, potom přichází na řadu zprostředkování práce, pomoc při jejím udržení, dosažení vlastního příjmu.

Ze všeho nejdůležitější je dobré slovo, nabídka spoluúčasti na problému a jeho vyřešení, osobní vztah.

4.3 Resocializace

Základní pomoc při první návštěvě nebo při docházení do krizového či kontaktního centra je jen začátkem. Navázat musí resocializační programy doplněné dalšími paralelními službami. Základem programu je bydlení či ubytování, proto je důležité zřizovat azylové domy s nabídkou osobní hygieny, potravinové pomoci a stravování, na provozu azylového domu mají mít beneficianti svůj podíl – jednak prací, úklidem, udržováním, jednak finančním příspěvkem na ubytování. Důraz musí být položen na přiměřenou práci počínaje chráněnou prací, zdravotně postižených, přes veřejně prospěšné práce až po stálý pracovní úvazek, a to včetně nabídky rekvalifikace nebo získání kvalifikace. Některé skupiny postižených potřebují zvláštní pozornost: ženy, matky s dětmi, osamělé těhotné ženy, lidé velmi mladí, zvláště odchovanci dětských domovů. Cílem každého resocializačního programu je, aby dřívější bezdomovec našel smysl života, obnovil rodinné vztahy nebo našel nové partnerství či přátelství, aby získal přiměřené bydlení a měl zdroj příjmu k jeho udržení. K tomuto cíli má směřovat pomoc začínající první návštěvou kontaktního nebo krizového centra.

Přes veškerou snahu však zůstanou lidé nesamostatní, závislí, s poruchami osobnosti, kteří nedokáží naznačeného cíle dosáhnout. I takoví však musí dostat možnost v chráněném

bydlení pro zdravotně postižené, v trvalém azylovém ubytování pro nesamostatné jedince, v domě pokojného stáří.¹⁷

¹⁷ Hradečtí, 1996:68-71

5 MÉDIA

Pojem média rozhodně patří mezi nepoužívanější pojmy současnosti. Sociologové, politici, psychologové, novináři o médiích mluví a píší často a v nejrůznějších souvislostech a významech, mají tím na mysli především tisk, rozhlas, televizi a internet. Ze slova médium je zřetelně patrný jeho původ. Vychází z latiny a znamená prostředek, prostředníka, zprostředkující činitel – tedy to, co něco zprostředkovává a zajišťuje. S pojmem médium se setkáváme v chemii, fyzice, biologii, výpočetní technice i teorii sociální komunikace. A právě obory, které se věnují různým projevům mezilidské, sociální komunikace, označují pojem médium jako, to co zprostředkovává někomu nějaké sdělení, tedy médium komunikační.

Komunikačními prostředky však nejsou pouze tisk, rozhlas a televize. Komunikaci zprostředkovává daleko víc nejrůznějších médií, vždyť komunikace je fakticky bez nějakého média, které by ji zajišťovalo, nemožná. Proto se někdy za médium pokládají i kódy, které se při komunikaci používají, tedy i přirozený jazyk. Kódy je možné považovat za primární média, za zprostředkovatele sdělení mezi účastníky komunikace. Samo užití komunikačního kódu však není dostačující. S rozvojem lidské společnosti a civilizace rostla potřeba přenášet sdělení na větší vzdálenost, nabídnout je v co nejkratším čase co největšímu počtu lidí či skupin a zaznamenávat je tak, aby vydržela co nejdéle. Proto je možné v průběhu dějin mezilidské komunikace sledovat i vývoj sekundárních médií, jimiž se lidé snažili překonat časovou a prostorovou omezenost vysílaných sdělení. Za komunikační média je proto možné považovat prostředky snažící se o záznam a přenos sdělení: jsou to obrázky (jako u pravěkých nástěnných kreseb v jeskyních), písmo, později tisk a nejrůznější prostředky mechanického, analogového či digitálního nahrávání, stejně jako prostředky snažící se dostat sdělení ke vzdáleným adresátům prostřednictvím posílů (později pošty jako organizace zajišťující přepravu sdělení), nejrůznějších typů signalizace (například kouřové signály, vlajkové abecedy) a nakonec i přenosové a vysílací techniky a počítačové komunikační sítě.

Snaha o překonání velkých vzdáleností a touha po uchování zaznamenaného sdělení však nejsou jediné důvody, které vedly k rozvoji médií. Důležitá byla i potřeba doručit či zpřístupnit sdělení nejen jednomu, ale většímu počtu adresátů. Proto představuje významnou linii v dějinách mezilidské komunikace hledání postupu, jak existující sdělení multiplikovat, tedy jak ho vyrobit v co největším počtu identických kopií. Nesporným zlomem

v úsilí o hledání technologie dovolující multiplikaci sdělení byl vynález knihtisku, tedy postupu, s jehož využitím je možné z jedné předlohy vyrobit větší množství, v postatě stejných, kopií knihy. Většina autorů věnujících se studiu médií a komunikace člení lidské dějiny a dějiny lidské komunikace právě podle převládajícího média, tedy podle toho, jaký prostředek komunikace byl či je pro dané období rozhodující.

5.1 Třídění médií

Z úvah nad tím, co všechno je možné považovat za média, plyne, že média je možné popisovat z nejrůznějších hledisek a klasifikovat podle nejrůznějších kritérií – právě proto, že média jsou velice složité a v čase se proměňující sociálně komunikační jev, podmíněný dobovou situací společenskou, technickou, politickou i kulturní. Povaha médií, které lidé používají, má vliv na to, jak se k sobě navzájem chovají. Proto je užitečné rozlišovat různé kategorie médií podle toho, jaký typ společenských vztahů mají nebo mohou vytvářet či podporovat, čili jakou roli plní média jako společenská instituce.

Interpersonální média slouží k podpoře interpersonální komunikace, tedy dorozumívání se mezi jednotlivci, kteří se navzájem vnímají jako jedinečná individua. Tato média podporují existenci či utváření sociálních vztahů mezi jednotlivci. Jsou to dopisy, e-mailové zprávy, poselství, SMSky a podobně. Tato média jsou charakteristická tím, že zpravidla umožňují vysílání a přijímání vzkazů na obou stranách.

Masová média slouží k celospolečenské komunikaci, tedy zpravidla komunikaci mezi jedním výchozím bodem a blíže neurčeným, leč vysokým počtem bodů cílových. Tato komunikace tedy směřuje od jednoho zdroje k publiku, jež se skládá z velkého množství lidí. Jejich podstatným rysem je skutečnost, že nepodporují vysílání a přijímání sdělení na obou stranách, nýbrž svou podstatou staví jednoho účastníka do role vysílatele a druhého do role příjemce. Mezi masová média v tomto smyslu patří noviny, časopisy, knihy, pozemní a satelitní televizní a rozhlasové vysílání, filmy, kompaktní disky, stejně jako ekvivalenty těchto tradičních médií v kyberprostoru počítačových sítí, zvláště internetu.

Někteří autoři rozlišují z hlediska podpory a utváření sociálních vazeb vedle interpersonálních a masových ještě síťová média. Tato média jsou schopna vytvářet nové sociální vztahy tím, že souží k propojení mnoha bodů s mnoha dalšími body a konstituují tak vztahovou a komunikační síť, přičemž všechny body, které do ní patří, se mohou dostat do role jak podavatelů, tak příjemců. Příkladem komunikační sítě může být pošta, ale také komuni-

kační aktivity umožňované moderními telekomunikačními prostředky, jako jsou telefonické konference, chatové místnosti a v dnešní době hlavně Facebook.

Dalším významným kritériem pro třídění médií je to, který smysl lidského vnímání je zaměřen při práci s nimi, tedy zda se obrací na sluch (rozhlas, telefonní hovor), zrak (knihy, noviny, časopisy, nebo například dopis), hmat (sdělení psané Braillovým písmem), či na více smyslů najednou (televizní program, rodinná videonahrávka).¹⁸

5.2 Masová média

Komunikace zprostředkovávaná masovými médii, tedy mediální komunikace, se od té interpersonální komunikace v mnoha podstatných rysech liší. Každodenní komunikace tváří v tvář je pevně situačně zakotvená, umožňuje dialog a nabízí víceméně průběžnou možnost reakce, tedy okamžitou zpětnou vazbu. Při komunikaci za účasti masových médií vznikají sociální vztahy zcela odlišné povahy. Zpravidla se rozlišují čtyři hlavní rozdíly:

- institucionální rozdíl mezi účastníky komunikace – podatel mediovaného sdělení nemá s příjemci bezprostřední kontakt a nevidí tak jejich reakce. Příjemci přitom na sdělení, jemuž jsou vystaveni, nepochybně reagují (křičí na obrazovku, fandí útočícímu fotbalistovi, hádají se s politikem a podobně. Jenže výrobci těchto sdělení tyto bezprostřední reakce málokdy zaznamenávají přímo a nezprostředkovaně, jako je člověk zaznamenává v interpersonální komunikaci.
- speciální technologie – ty zcela pochopitelně určují povahu komunikace a způsobují, že se tato komunikace zásadním způsobem liší od komunikace interpersonální. Především podporují jednosměrnou povahu mediální komunikace od média k publiku a vytvářejí nevyvážený vztah mezi účastníky komunikace.¹⁹ Média se snaží tento charakteristický rys mediální komunikace zastírat tím, že využívají řadu individualizačních prvků, jimiž se snaží navodit představu, že se ve skutečnosti jedná o komunikaci interpersonální, a tedy dialogickou. Příkladem budiž programy, kdy diváci volají do televize své přání a dotazy, které jim jsou v těchto pořadech zodpovídány.

¹⁸ Jiráček, Köpplová 2003:15-23

¹⁹ McQuail 1984:167

- záběr a dostupnost – tento rozdíl přímo vyplývá z faktu, že mediovaná sdělení jsou technicky opakovatelná. Interpersonální komunikace je zakotvená v čase a prostoru, zatímco mediální komunikace dokáže tuto bariéru překonávat. To znamená, že události, jež se odehrají v nějakém konkrétním národním, regionálním či místním kontextu, mohou být tohoto kontextu zbaveny a jsou dostupné v podstatě na celém světě. Současné možnosti satelitního nebo internetového přenosu dovolují, aby publikum mělo živě přístup ke sdělením, jež jsou mu prostorově velice vzdálená.

čtvrtým zásadním rozdílem je skutečnost, že mediovaná sdělení jsou zvláštním druhem zboží. Přestože neustále uvažujeme o sděleních, musíme mít na paměti, že masově mediované produkty jsou nabízeny jako komodita, jako zboží, a prodávají se podle toho, jak dokáží zajistit potřeby trhu, na němž se uplatňují.²⁰

²⁰ Jirák, Köpplová 2003:25-38

6 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH MÉDIÍ

V praktické části mé bakalářské práce budu zpracovávat vybrané články ze dvou celostátních periodik, a to MF Dnes a Lidové Noviny. Oba tyto tištěné tituly patří do kategorie seriálních periodik, které se zaměřují převážně na co nejširší počet čtenářů. Seriální deníky v tomto smyslu znamenají, že mají vyváženou jak stránku zpravodajskou, tak stránku publicistickou. V dnešní době, kdy obecnostvo čtenářů prahne po senzaciích a kulturních skandálech, se ani jeden z těchto deníků nevyhne kritice a často jsou osočovány bulvarizací. Tato se projevuje hlavně upřednostňováním nenáročných a kontroverzních témat, kde je především kladen důraz na emoce čtenářů na úkor racionálního popisu. Deník chce oslovit co možná největší počet čtenářů a proto důležitá, společensky významná témata jsou mnohdy vytlačována. Oba deníky mají interní kodex, který se zabývá otázkami novinářské etiky, střetu zájmů a práce se zdroji. Jeho součástí je rovněž ustanovení, dle kterého mají novináři poskytovat pravdivé, přesné a úplné informace a zároveň hájit zásady demokracie a tržní společnosti.²¹

6.1 Čtenost a průměrný prodaný náklad deníků

Nejnovější data z výzkumu MEDIA PROJEKT za 1. čtvrtletí 2014 a 2. čtvrtletí 2014, zveřejněná ve čtvrtek 7. srpna 2014 ukázala, že zásah tiskových titulů v české populaci zůstává stále vysoký.

Nejméně jeden deník si v posledních 14 dnech přečetlo 69 % populace, tj. přibližně 6,04 mil. osob ve věku 12 – 79 let. Čtenářem alespoň jednoho časopisu vydávaného na tiskovém trhu v ČR je 84 % občanů ČR ve věku 12 – 79 let, tj. absolutně 7,4 mil. osob.

Celková čtenost všech tiskových titulů na vydání dosahuje 83 %, čtenost na vydání deníků a jejich příloh je téměř 55 %, čtenost časopisů na vydání je bezmála 71 %.²²

²¹ Tenglerová 2010:30

²² <http://www.median.cz/index.php?lang=cs&page=1&sub=8>

Tabulka čtenosti a průměrných nákladů celostátních deníků:

Název deníku	Čtenost	Průměrný prodaný náklad
Blesk (bez Nedělního Blesku)	1 128 000	274 206
MF DNES	709 000	172 655
Právo	347 000	96 536
Aha! (bez Nedělního Aha!)	254 000	63 183
Sport	245 000	32 090
Lidové noviny	186 000	36 326
Hospodářské noviny	174 000	35 236

6.2 Mladá fronta DNES

Mladá fronta DNES je největší seriózní deník v České republice. Čtenářům přináší aktuální a kvalitní zpravodajství, užitečné servisní informace i oddechové čtení ve specializovaných přílohách a časopisech. Inzerentům nabízí možnost oslovit kvalitní cílovou skupinu čtenářů, kteří patří k aktivní a dobře situované části populace. Přehledná struktura novin včetně tematických příloh poskytuje příležitost pro přesné zacílení obchodního sdělení a tím i vyšší efektivitu reklamy.

Mladá fronta DNES vychází od 14. října v nové podobě. Proměnou prošlo záhlaví novin, stránky jsou nyní barevnější a přehlednější. Ještě větší důraz než dříve je kladen na autorské čtení. Standardní rubriky, které čtenáři najdou v novinách každý den, jsou: Z domova, Ekonomika, Publicistika, Ze světa, Kultura, Názory, dále zprávy z regionu a Sport.

Rubrika Publicistika je novinkou a je zaměřena na události z domova a ekonomická témata. Rozšířením na dvě strany posílí i kultura. Čtvrteční vydání tradičně obsahuje přílohu Zaměstnání.

Sobotní vydání přináší navíc rubriku Scéna, zahraniční zajímavosti a zprávy ze společnosti.

Mladá fronta DNES je nově také doplněna každý den o plnohodnotný časopis. Ke stávajícím, které čtenáři již znají, dostalo svůj vlastní časopis i úterní a páteční vydání. Mladá

fronta DNES je tak jediným českým deníkem, který svým čtenářům nabízí časopis k novinám každý den zdarma.²³

6.3 Lidové noviny

Nejstarší dosud vycházející český deník, založený v roce 1893, se dlouhodobě profiluje jako kvalitní celostátní zpravodajský list se speciálním zájmem o politiku, ekonomiku, kulturu a vzdělání. Najdete v něm nejlepší domácí zpravodajství, nejsilnější tým ekonomických redaktorů, nejlepší komentátory a nejzvučnější jména české umělecké kritiky.

Lidové noviny jsou vyhledávány pro své původní zpravodajství z politiky a byznysu, erudované komentáře, názory předních osobností z domova i ze světa a také pro kvalitní přílohy. Každé vydání Lidových novin čte dle průzkumu Media projektu průměrně 192 tisíc čtenářů. Zpravodajská část LN obsahuje denně tyto rubriky: Domov, Svět, Kultura, Názory, Ekonomika a Sport.

V pracovní dny vychází rubrika 24 Hodin na poslední straně, která přináší výběr nejzajímavějších událostí předchozího dne. LN tak nabízejí „dvourychlostní čtení“. Titulní a poslední strana umožňují čtenářům rychlý přehled dříve, než se pustí do náročnějších textů uvnitř listu. Další rubrikou jsou pondělní Pozitivní zprávy, které se věnují nadacím a dalším společensky prospěšným aktivitám firem a jednotlivců. Noviny tradičně obsahují TV program a informace o počasí. Lidové noviny jsou deníkem vzdělaných lidí. Jsou vyhledávaným zdrojem informací z oblasti vysokých a středních škol, akademických kruhů a vědy. Této problematice se věnují v rámci rubriky Domov a ve speciálních přílohách.²⁴

²³ http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm

²⁴ http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_lidove-noviny.htm&menu=

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 VLASTNÍ ZKUŠENOSTI

Již třetím rokem pracuji v Azylovém domě pro muže ve Svitavách jako pracovník v sociálních službách. Má práce je se každý den stýkat s osobami, které se ocitli bez střechy nad hlavou a pracovat s nimi. Azylový dům spadá pod městský úřad a slouží všem mužům přednostně ze svitavského okolí, kteří nemají jinou možnost, jak svou nepříznivou životní situaci jinak řešit. Poskytujeme klientům možnost ubytování, podmínky pro přípravu stravy, základní sociální poradenství, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při odstraňování osobních záležitostí. Každodenně pomáhám klientům azylového domu s hledáním práce, vlastního bydlení, s řešením jejich problémů, ať už osobních nebo společenských. Snažíme se touto prací o odstranění stygmatizace bezdomovce v očích řadových obyvatel našeho města. Vracíme spoluobčanům postižených nepříznivou životní situací chuť do práce a do života. Resocializace těchto osob je velice náročná a zároveň individuální. Za svou práci jsem se setkal s bezdomovci, kteří se do azylového domu dostali vlivem nešťastných událostí, ale taky s těmi, kteří jsou zde vlastním přičiněním. Práce s každým jedním je individuální, většina se chce postavit zpět na svoje nohy a začít znovu žít, ale je zde i velké procento těch, kteří si nepřipouštějí, že je azylový dům pouze přestupnou stanicí a ne konečným řešením. Klienti mají smlouvu na půl roku a v této době mají za úkol nalézt si zaměstnání a s ním spojené i vlastní bydlení. Každého z nich má na starosti klíčový pracovník, který je vždy ochoten a nápomocen při řešení každodenních problémů a povinností. Nejtěžším, ale zároveň stěžejním úkolem klíčových pracovníků je pravděpodobně motivace klienta, ukázat mu možnost nové cesty, na kterou se nejdříve vydává klient spolu s pracovníkem, ale poté už musí pokračovat sám.

V našem městě bohužel chybí návaznost služeb, a proto se často stává, že po půl roce ubytování v azylovém domě, nemá klient kam jít a práce, která s ním byla provedena, by přišla na zmar a tak se stává, že klienti zůstávají v azylovém domě delší dobu, než je přípustné. Toto sice zachrání klienta před mrazem ulice, ale zároveň mu to ubírá motivaci k hledání práce a vlastního bydlení, protože si je vědom, že o něj tak jako tak bude postaráno. S tímto problémem se bohužel potýkáme velice často. Další problém bývá s uživateli, kteří jsou v důchodovém věku nebo tělesně postižení, tito lidé si nemohou finančně dovolit ani podnájem, natož vlastní bydlení. Zůstávají proto v azylovém domě nad rámec povoleného limitu, ale díky absenci návazných služeb, jako jsou ubytovny a další nízkoprahová centra, nemáme jinou možnost, než je nechat i nadále bydlet u nás.

Chování bezdomovců v azylovém domě je ve většině případů dobré, zákaz konzumace alkoholových nápojů a omamných látek je zakázán a kontrolován. Za každé porušení pravidel přichází varování a po druhém varování ukončení smlouvy. Přes zimu a období mrazu se s porušování pravidel setkávám jen zřídka, vidina tepla a postele je silným motivátorem.

Díky mé práci, si článků o bezdomovcích v novinách, časopisech či na internetu všímám se zvýšeným zájmem a můj postoj k těmto článkům se v průběhu let změnil. Od počáteční lítosti a soucitu, přes zlobu až po profesní pohled na věc. Dlouhodobé potlačování skutečnosti, že bezdomovectví skutečně ohrožuje naši společnost rok od roku více, nás v řešení tohoto problému posunulo spíše o krok vzad a nyní chybí proškolení pracovníci, sociální zařízení a hlavně plán, jak postupovat při řešení tohoto společenského problému. Spousta lidí vidí bezdomovce jako někoho, kdo zapáchá, obtěžuje a za své problémy si může sám, když nechce jít pracovat, ale bohužel pravda je jinde. Zním spoustu bezdomovců, kteří nezapáchají, snaží se vydělat si alespoň něco málo a o střechu nad hlavou přišli nešťastnou náhodou, nebo jí přenechali manželce s dětmi při rozvodu. S ne každým bezdomovcem se dá pracovat, bohužel jsou tu tací, kteří jakoukoli pomoc odmítají a tvrdí, že jsou na ulici spokojeni, ale když se najde jedinec, který se stěhuje po půl roce z azylového domu do vlastního bydlení, protože dostal první výplatu z práce, kterou jste společně našli a loučí se s vámi podáním ruky a vděkem v očích, zahřeje to u srdce.

8 METODOLOGIE

V této práci používám kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.²⁵

V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu tento typ výzkumu považujeme za pružný typ výzkumu. Sběr dat a jejich analýza probíhají v delším časovém intervalu, výzkumný proces má dlouhodobý charakter. Výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává.²⁶

Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů. Nezůstáváme jen na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil. Velkým přínosem kvalitativní metodologie jsou přístupy, pomocí nichž navrhujeme teorii nějakého sledovaného fenoménu.²⁷

8.1 Sémiotická analýza

Sémiotika je všeobecná nauka o znacích, zabývající se porovnáním znakových systémů. Je opěrným kamenem sémiotické analýzy, která slouží ke zkoumání mediálních sdělení. Znakem rozumíme vše, co může v mezilidské komunikaci odkazovat na něco jiného. Analyzování prvků, ze kterých je sdělení složeno, nám pomáhá objasnit, jaký význam mají tyto prvky nejen na zjevné úrovni, ale zejména na úrovni symbolické.

Sémiotická analýza vychází z toho, že veškerá komunikace je založena na výměně znaků, které se vyskytují v každé komunikaci. Jejím úkolem je nalezení relací mezi znaky a odha-

²⁵ Creswell 1998:12

²⁶ Hendl 2005:49-51

²⁷ Hendl 2005:53

lení významu, které znaky manifestně či skrytě produkují, když se setkají s konceptuálním světem konkrétního příjemce sdělení. Podle lingvisty a sémiotika Ferdinanda Saussura má každý znak podobu označujícího (akustický obraz, venkovní forma znaku, kterou vnímáme smysly) a označovaného (mentální obraz znaku, to, co si pod ním představujeme). Význam znaků však nemusí být pro všechny příjemce shodný. Protože znaky působí ve dvou rovinách, denotativní (jednoznačný, doslovný význam znaku) a konotativní (význam asociativní, druhotný), je sémiotická analýza ovlivněna kulturními a společenskými zvyklostmi jednotlivých recipientů. Znaky můžeme také dělit na ikony (vztah znaku a jeho objektu je dán podobností), indexy (mezi znakem a objektem existuje vzájemná souvislost) a symboly (spojení znaků a objektů je konvenční, dané). Cílem sémiotické analýzy je vyložit význam textu s ohledem na kulturní a společenská pravidla a tradice. velkou roli při interpretaci hrají zkušenosti a znalosti výzkumníka. Mediální sdělení můžeme analyzovat v několika rovinách. Cílem sémiotické analýzy není redukce textu na měřitelné jednotky, ale jeho pochopení pomocí vyložení znaků a jejich významů.²⁸

8.2 Výběr článků

Deníky Lidové noviny a Mladá fronta DNES byly zkoumány v období jednoho roku, tedy od 1.8.2013 do 30.9.2014. Články týkající se bezdomovectví jsem vyhledal v digitálním archívu výše uvedených deníků. Vyhledávána byla klíčová slova bezdomovectví, bezdomovec a bez domova. Větší počet článků týkajících se bezdomovectví obsahuje deník Mladá fronta dnes a to 389, kdežto Lidové noviny pouze.

Vzhledem k nerovnovážnému počtu relevantních článků v obou periodikách jsem se rozhodnul zkoumat oba deníky zároveň a výzkum rozdělil do několika podskupin, jejichž témata se v člancích vyskytovala nejčastěji.

8.3 Analýza dat

Při zkoumání jednotlivých článků jsem se pokoušel odhalit významy mediálních sdělení a následně je interpretovat. Pro větší přehlednost a celkovou ucelenost jsou články rozděleny do osmi podskupin, které jsem opatřil vlastními závěry.

²⁸ Vysekalová 2014:136-137

1. Bezdomovectví obecně:

V této kategorii jsem se zaměřil na články, které se zabývají narůstajícím počtem bezdomovců, jejich věkové struktury a jaké skupiny jsou ztrátou bydlení ohrožovány nejvíc. V člancích na toto obecné téma se jen zřídka vyskytuje citové zabarvení autorů, většinou jde pouze o statistická data. Příkladem jsou tvrzení ministerstva práce: „*Je to sociální fenomén, který u nás narůstá s tím, jak dochází k těžkým sociálním situacím. Nejvíc postiženou skupinou jsou osoby nad 65 let. Podle sčítání je v Česku zhruba 30 000 bezdomovců. Bezdomovectví hrozí ale až 100 000 lidí.*“²⁹ Dále je velmi často poukazováno, že oběti bezdomovectví se v poslední době stávají hlavně ženy, což v minulosti nebylo tak obvyklé: „*V devadesátých letech byli na ulici většinou muži, docházelo totiž k restrukturalizaci průmyslu, k amnestiím a starší muži se těžko vraceli do života. Dnes přibývají na ulici ženy. Je to i tím, že se dnes s finančními potížemi potýkají celé rodiny. Azylové domy jsou zaplněny matkami s dětmi.*“³⁰ Opět se zde setkáváme se statistickými údaji, které mají pro čtenáře pouze informativní charakter. Jako například ve vyjádření českého statistického úřadu: „*Přesný počet bezdomovkyň nikdo nezná. Před třemi lety se bezdomovce pokusil sečíst Český statistický úřad. Výsledkem bylo jedenáct tisíc lidí v ČR, kteří nemají domov. Úřad však sčítal lidi, kteří se pohybovali v různých zařízeních, nikoliv ty na ulicích. Fundovaný odhad za Armádu spásy je více než třicet tisíc bezdomovců v Česku, z nichž až sedm tisíc budou tvořit ženy.*“³¹ Často jsou také citováni odborníci, kteří se bezdomovectvím zabývají a výzkumníci, kteří daný problém zkoumají. Zvýšený výskyt článku o bezdomovcích lze pozorovat před volbami v předvolebních vyjádření kandidujících stran: „*Chceme se zavázat spoluobčanům ke snížení dvou třetin bezdomovců v ulicích Prahy.*“³²

Články v kategorii bezdomovectví obecně mají neutrální vyznění, nejsou zde prezentovány životní osudy bezdomovců a nejsou tudíž empatického charakteru, ale obsahují vysokou míru informovanosti.

²⁹ Začíná boj s bezdomovectvím. Vláda poprvé schválila plán. Lidové noviny 28.8.2013

³⁰ Domácí násilí a dluhy za bydlení. Proto Pražanky končí na ulici. Mladá fronta DNES 23.10.2014

³¹ tamtéž

³² Nesplnitelné sliby. Blíží se volby a strany opět nabízejí i nemožné. Lidové noviny 31.8.2014

2. Bezdomovci a sociální služby:

V této kategorii jsou články, týkající se služeb, které jsou bezdomovcům poskytovány, ať už státem, tak charitativními organizacemi. Jedná se o noclehárny, azylové domy, nízko-prahová centra, sociální byty, apod. Zvýšená četnost článku přichází každým rokem vždy v zimním období, kdy nastoupí mrazy a Blahy článků jsou s menšími změnami prakticky totožné. Řeší se především nedostatečná kapacita nocleháren a azylových domů: „*Nízko-prahové denní centrum a noclehárna pro lidi bez přístřeší v Hodoníně má také nabito (...). Už déle máme zaplněno všech 22 lůžek.*“³³ Nemluví se však pouze o nedostatku míst, tisk také ujišťuje, že volná místa jsou stále k dispozici: „*Ubytovny ještě nejsou úplně obsazeny, volné kapacity zatím máme v řádu desítek míst, zatím se nestalo, že bychom nemohli někoho přijmout.*“³⁴ V rámci těchto článků jsou bezdomovci prezentováni spíše pozitivně, jako osoby co s vděčností přijímají nabízené sociální služby, ale najdou se i negativní znaky v těchto textech. Jedná se především o zkušenosti obyvatel, kteří žijí v blízkosti nocleháren: „*U nás si občané stěžovali často. Vadilo jim, že klienti čekají i několik hodin před noclehárnou. Přitom na lidi dotírali a pokřikovali. Dělali i nepořádek.*“³⁵

Menší skupinu článků tvoří charitativní sbírky potravin a oblečení. Zde je na bezdomovce poukazováno, jako na pomoci potřebné a na čtenáře je vyvíjen emocionální tlak, aby se do těchto sbírek také zapojili: „*Ve 111 obchodech po celé České republice se v sobotu konala první Národní potravinová sbírka. Zákazníci v nich mohli darovat trvanlivé potraviny potřebným v azylových domech, domovech pro seniory, dětských domovech či chudým rodinám.*“³⁶ Znaky článků se o vánočních svátcích každoročně vrací k vydávání bezplatné štědrovečerní večeře bezdomovcům: „*I v letošním roce zpřijemní Naděje lidem bez domova vánoční svátky. Celkově připravíme v našich službách 485 štědrovečerních menu a dárkových balíčků.*“³⁷

Všechna tato mediální sdělení připomínají čtenáři soucit s potřebnými a apelují na jejich citovou stránku. Často jsou připomínány problémy s bezdomovectvím a otázky řešení chudoby a sociálního vyloučení.

³³ Bezdomovce tlačí počasí i krize. Mladá fronta DNES 21.12.2013

³⁴ Praha chystá noclehárny pro lidi bez domova. Začíná mráz. Mladá fronta DNES 25.1.2014

³⁵ Praha zřídí další noclehárnu. Mladá fronta DNES 20.5.2014

³⁶ Češi sbírali potraviny pro potřebné. Lidové noviny 16.11.2013

³⁷ Bezdomovci dostanou na Štědrý den večeři i nadílku. Lidové noviny 22.12.2013

3. Bezdomovci a kriminalita:

Tuto samostatnou kategorii můžeme rozdělit na dvě části. Tou první jsou bezdomovci páchající trestné činy a tou druhou je kriminalita, která je na bezdomovcích páchána. Poslední dobou jsou častější články, ve kterých jsou bezdomovci prezentováni jako oběti trestných činů, ať už se jedná o podvody, nebo násilnou činnost. Šikana a ubližování bezdomovcům je v novinách velmi častým jevem: „*Dva neznámí muži se zřejmě pokusili v neděli odpoledne zapálit na louce u obchodního centra Černý Most stan, ve kterém přebýval bezdomovec. Muži se podařilo utéct a stan částečně uhasit, z celé události tak vyvázl bez větší újmy.*“³⁸ Dalším trendem v kriminalitě páchané na bezdomovcích je násilná činnost pro zábavu. Zde se především mládež nebojí ublížit lidem bez domova: „*Policie zadržela tři mladíky, kteří jsou podezřelí z toho, že v polovině října ubili v centru Brna šedesátiletého bezdomovce. Podle kriminalistů muže napadli jen pro zábavu. Nejmladšímu z útočnicků je pouze 16 let a zbylým dvěma 20 let. (...) Ubili jej ze zábavy. I na soudním lékařství byli lékaři při pitvě překvapeni tím, jak brutální zranění oběť utrpěla.*“³⁹ Finance jsou v rámci násilností páchaných na bezdomovcích také častým faktorem: „*Policie dopadla muže podezřelého z útoku, po kterém v pondělí zemřel bezdomovec v blízkosti tramvajové zastávky Hradčanská v Praze 6. Údajného útočnicka obvinila z ublížení na zdraví s následkem smrti, hrozí mu osm až 16 let vězení. Motivem útoku byl dluh ve výši 350 korun.*“⁴⁰

Druhou podskupinu tvoří články, ve kterých jsou bezdomovci pachatelé trestných činů. V těchto článcích jsou bezdomovci ukazováni ve špatném světle, většinou vyzdvihují přítomnost alkoholu a popisují především agresivitu a drobné krádeže bezdomovců: „*Kriminalisté po téměř třech měsících dopadli muže, který je podezřelý z dubnového útoku na nic netušící pár na Národní třídě v Praze. Muže a ženu při útoku pobodal. Pětapadesátiletý slovenský bezdomovec je nyní ve vazbě a hrozí mu až desetiletý trest.*“⁴¹ Opilost a alkohol je mezi bezdomovci tématem číslo jedna a dostává tedy hodně prostoru: „*Měsíčně převezou strážníci z celé Prahy na záchytnou stanici 280 až 300 osob. (...) Opilý pětáctýřicetiletý bezdomovec s mečem včera v poledne u stanice metra Ládví vyhrožoval kolemjdoucím za-*

³⁸ Dva muži chtěli podpálit bezdomovce. Polili jeho příbytek hořlavinou. Lidové noviny 10.2.2014

³⁹ Tři mladíci utloukli bezdomovce pro zábavu. Lidové noviny 21.10.2013

⁴⁰ Policie našla muže, který ukopal bezdomovce. Lidové noviny 22.7.2014

⁴¹ Klidně někoho pobodám. Násilník hrozí dalším útokem. Mladá fronta DNES 22.7.2014

*bitím. Policisté muže s více než třemi promile zadrželi.*⁴² Drobná kriminalita, které se bezdomovci dopouštějí, už není v novinách tak často řešena a je jí věnováno jen málo článků a většinou jde pouze o krátké sdělení: „*Podnapilého muže, který se vracel z baru si vyhlédl bezdomovec. Vypadal jako snadná oběť, vrávoral a ruce držel mobilní telefon. Po krátkém přetahování se bezdomovci podařilo telefon ukrást.*“⁴³

Články v této kategorii především informují, ale shledáváme se v nich s citovým zabarvením. Ty, ve kterých je bezdomovec prezentován jako oběť, vzbuzují lítost a soucit s postiženými. Vše je ovšem kontrováno stranou druhou, kdy je bezdomovec pachatelem trestného činu. Zde se setkáváme hlavně s negativním postojem k bezdomovcům a jsou předkládány otázky, co si s tímto problémem počít.

4. Bezdomovci a veřejný prostor:

Tato tematická kategorie zahrnuje články, které se týkají bezdomovců pohybujících se ve veřejných prostorách, jako jsou parky, ulice, náměstí, knihovny a veřejná doprava. O bezdomovcích se v těchto textech mluví jen v negativním smyslu. Bezdomovcům je často vyčítán jejich zápach, špinavé oblečení a konzumace alkoholických nápojů na veřejnosti. Knihovny se s bezdomovci v chladnějším období potýkají nejčastěji: „*Mnoho bezdomovců do knihovny chodí především kvůli tomu, že jsou tam volně přístupné záchody a teplo. Lidé bez domova se tam uchylují hlavně v zimních měsících, nebo když venku prší. Knihovna ovšem nemůže bezdomovce vyprovodit jen proto, že vypadají nevzhledně.*“⁴⁴ V těchto článcích jsou vždy názory zákazníků knihoven na problémy s bezdomovci, je zde popisována jejich nespokojenost, ale řešení problému se věnují pouze okrajově. Podobně jsou na tom s obtěžujícími bezdomovci vozy MHD a prostory jim náležící. V těchto článcích převládají otázky jak tento problém řešit a kolik bude nutné investovat: „*Pražský magistrát se rozhodl vykázat bezdomovce z veřejné dopravy. Zřídil kvůli tomu zvláštní tým, který má problém s bezdomovci vyřešit.*“⁴⁵ V letním období se zvyšuje výskyt článků o bezdomovcích popíjejících a vyskytujících v parcích a na lavičkách. Opět jsou zde uváděny negativní zkuše-

⁴² opilec s mečem vyhrožoval lidem. Mladá fronta DNES 16.10.2014

⁴³ Bezdomovec ukradnul mobil, kamera ho viděla. Mladá fronta DNES 8.3.2014

⁴⁴ Zapáchající bezdomovci obtěžují čtenáře. Lidové noviny 24.3.2014

⁴⁵ Praha založila zvláštní skupinu, která má dostat bezdomovce z MHD. Lidové noviny 18.8.2013

nosti lidí, kteří se s nimi každodenně setkávají: „*Denně tudy chodím do práce. Celé sídliště je vzorně uklizené, jen tato část je plná odpadků od bezdomovců. V teplejších dnech se z keřů line zápach odpadků a moči.*“⁴⁶ Do této skupiny jsem se rozhodnul zařadit i zahraniční článek, konkrétně z Londýna, kde byly na místech vhodných k nocování bezdomovců, instalovány ostny, které zabraňují bezdomovcům v ležení i sezení „*Starosta britské metropole Boris Johnson odsoudil jeho čin jako "pitomý" a vyzval jej, aby ostny co nejdříve odstranil.*“⁴⁷

V tomto případě jsem se shledal s jediným kladným přístupem širšího okolí k bezdomovcům ve veřejném prostoru, kdy se lidé i média bezdomovců zastaly. V dalších případech se setkáváme pouze s negativním přístupem ať už běžného občana, nebo žurnalisty.

5. Bezdomovci a staré objekty:

Do této kategorie jsem zařadil články, které se týkají bezdomovců, obývajících staré objekty nebo opuštěné rekreační chaty. V zimním období, kdy teploty spadají pod bod mrazu, se články o bezdomovcích, kteří hledají úkryt před mrazem, vyskytují velmi často. Nejčastěji jsou tyto informace spojovány s požáry, které neúmyslně bezdomovci založí, když si chtějí přitopit otevřeným ohněm: „*V pondělí v noci vypukl požár v starém zanedbaném domě v Polské ulici v Trutnově, který využívali místní bezdomovci.*“⁴⁸ Mnohdy není jasné, kdo požár založil, nebo z jakého důvodu vzniknul: „*Dvě ohořelá lidská těla našli hasiči v troskách dřevěné chatky, k níž v sobotu vyjžděli do ulice pivovarská na Starém Brně. Příčinu požáru vyšetřuje policie, uvnitř zřejmě zemřely dvě ženy.*“⁴⁹ Osobám bez přístřeší je v těchto textech také vyčítáno to, že opuštěné objekty vždy ještě více poškodí a jejich následná oprava a další využití se stává nemožnou: „*Osud historických Jezdeckých kasáren v Prostějově je zpečetěn. Půjdou k zemi, radnice jen ještě neví, kdy. Opuštěné budovy poblíž centra města chátrají a staly se útočištěm bezdomovců.*“⁵⁰ Bezdomovci vyhledávají úkryt v objektech, kde by je nikdo nehledal: „*Muž se v parovodu ztratil, hasiči se k němu*

⁴⁶ Pouliční opilci si z parku udělali bar i záchod. Mladá fronta DNES 3.4.2014

⁴⁷ Ostny v Londýně odhánějí bezdomovce. Lidové noviny 10.6.2014

⁴⁸ Shořela střecha domu obývaného bezdomovci. Mladá fronta DNES 17.9.2014

⁴⁹ Chatka lehla popelem, hasiči našli dvě těla. Mladá fronta DNES 30.12.2013

⁵⁰ Znamá kasárna půjdou k zemi. Mladá fronta DNES 1.8.2014

*dostali přes probouranou tlustou zeď z cihel. V podzemí totiž už nějakou dobu přežívali dva bezdomovci.*⁵¹

Bezdomovci jsou v této sérii článků označování především za přítěž společnosti. Je na ně nahlíženo negativně, protože se pobytem ve starých objektech a opuštěných chatkách, dopouštějí nezákonného jednání. Vzbuzují sice lítost v tom, že bezdomovci nemají kam jít a prakticky nemají jinou možnost, než se někam vloupat, ale i přes tuto skutečnost, jim to v očích společnosti moc nepřidává.

6. Bezdomovci a mráz:

V této kategorii, jsou články, které se zabývají spojením mezi bezdomovci a mrazivým počasím. V těchto textech se píše o zřizování provizorních nocleháren a vytápěných stanů: *„Až venkovní teplota klesne dvě noci po sobě pod mínus pět stupňů Celsia, otevře město pro bezdomovce opět prostor pro přespání vojenský stan s topením.*⁵² Články se v této kategorii věnují přiblížení životní situace bezdomovců obyčejným lidem a působí na jejich emocionální stránku: *„Po mši a kulturním programu si mohou Pražané vyzkoušet, jak těžké je ve městě přenocovat přímo na ulici.*⁵³ Tyto texty se každoročně opakují a jejich frekvence se zvyšuje s příchodem zimy a chladného počasí. *„Mrtvola ležela v odpadní rouře. Ukázalo se, že šlo o jednašedesátiletého místního bezdomovce, který na místě pravidelně přespával.*⁵⁴ Osoby bez domova jsou v této kategorii médií prezentovány především pozitivním způsobem. Charakterizují je jako chudáky, kteří nemají kam jít, na koho se obrátit a proto musí trávit mrazy na ulici a musí se jim pomoci. *„Bezdomovci někdy umírají na ulicích kvůli lhostejnosti ostatních lidí.*⁵⁵

V této kategorii jsou znaky textů jasně laděny na soucit čtenářů, informační stránka je přítomna v menší míře.

⁵¹ Muži žili v parovodu, hasiči se k nim museli probourat. Mladá fronta DNES 5.10.2014

⁵² Boleslavský vyhřátý stan opět zachrání bezdomovce před zmrznutím. Mladá fronta DNES 22.11.2013

⁵³ Noc venku podpoří lidi bez domova. Mladá fronta dnes 20.11.2013

⁵⁴ V odpadní rouře ležel mrtvý muž. Mladá fronta DNES 16.12.2013

⁵⁵ Kvůli lhostejnosti umírají bezdomovci na ulicích. Mladá fronta DNES 10.3.2014

7. Bezdomovci a žebrání:

Žebrání je problém všech větších měst, zatímco velká města se s tímto problémem potýkají především v historických částech a žebráci zde obtěžují turisty, malá města řeší stížnosti místních obyvatel, kteří jsou obtěžováni před nákupními centry a obchodními domy. V textech se objevují nepřesnosti výkladu vyhlášek o žebrání, kde je i pouliční umělec brán jako žebrák: „*Regulace je nutná, protože jinak ulice zaplaví i lidé, pro které je hudba, tedy v tomto případě spíše jen vyluzované tóny, pouze způsobem, jak si vydělat na doušky vína z krabice.*“⁵⁶ Pouliční umění je však oblíbeno i u bezdomovců, kteří se pomocí něj snaží na ulici zviditelnit a ukázat tak okolí svou bídu: „*Sotva však hymna skončí, dav se rozejde a pán s vozíkem vytáhne ceduli s nápisem: Co máme udělat, abyste nám pomohli?*“⁵⁷ V těchto částech textů jsou opět osoby bez přístřeší ukazovány jako lidé v tíživé životní situaci, kteří potřebují pomoc společnosti. Ovšem nejen kladné přístupy jsou v této kategorii obsahem článků, autoři se zaměřují na žebratou, jako na lukrativní business: „*Žebráci si na frekventovaných místech v hlavním městě dokážou vydělat až třicet tisíc korun za měsíc. Takový výdělek by pro ně byl jako pracujícího čistá mzda. Tyto peníze totiž nedadají.*“⁵⁸ Tyto články už tak pozitivně nevyznívají a hovoří převážně v neprospěch bezdomovců, kteří si přilepšují žebráním. Ukazují spíše potřebu problém řešit a žebrajících bezdomovců se zbavit.

8. Bezdomovci a senzace:

Poslední kategorii zahrnují články, které se týkají novinových senzací, ve kterých vystupují bezdomovci, jako hlavní postavy. Příkladem může být článek, který hovoří o bezdomovci, jež byl okraden o výhru v loterii a to svými přáteli: „*Jana Černá a Miroslav Šoška si odpykají šest let ve vězení za to, že připravili bezdomovce o 30 miliónů korun, které vyhrál v loterii.*“⁵⁹ Společným rysem textů v této kategorii je to, že jsou zde bezdomovci prezentováni v pozitivním světle a upozorňují na to, že i bezdomovec je obyčejný člověk, jen s těžším osudem, než ostatní. Další médií rozebíraná senzace přišla ve spojení s Českou

⁵⁶ Svobodu umělců v ulicích by mohli zneužít žebráci. Mladá fronta DNES 16.4.2014

⁵⁷ Kde domov můj, zpívají na nádraží bezdomovci. Mladá fronta DNES 15.7.2014

⁵⁸ Lukrativní zaměstnání „žebrota“? Mladá fronta DNES 20.8.2013

⁵⁹ Obrali bezdomovce o pohádkovou výhru. Čeká je 6 let vězení. Lidové noviny 7.8.2014

televizí, kdy ČT zaměstnala lidi z ulice jako moderátory počasí: „Česká televize se nechala inspirovat zahraničními kolegy a lidi bez domova poprvé o víkendu zapojila do svého vysílání o počasí. Chce pomoci lidem na ulici a poukázat na hrozbu sociálního vyčlenění.“⁶⁰ Zde jsou řešeny otázky, zda je krok se zaměstnáním bezdomovců jako moderátorů dobrý a chce jim tímto pomoci, a nebo jde pouze o snahu České televize zviditelnit se na úkor bezdomovců. Články obsahují vyjádření jak odborníků, tak samotných bezdomovců. Zatímco odborníci z řad sociologů tuto pomoc oceňují, bezdomovci se k této pomoci staví negativně a berou ji pouze jako jednorázovou pomoc. V dalším textu je ukázána i citlivá duše bezdomovce a autor tak opět ladí na citovou notu čtenáře. Bezdomovec je citlivý umělec, který obohatí procházející lidi kulturním zážitkem: „Na Palachově náměstí v Praze zahrál kousek Smetanovy Vltavy. Přestože byl bezdomovec očividně opilý, za své nadání sklidil mnoho obdivu.“⁶¹ I když je v textu zcela jasně dáno to, že je bezdomovec opilý, což byl v minulých analýzách vždy ukazatel negativnosti článku, tak v tomto případě, jako by byla opilost prominuta a bezdomovec je za svůj projev oceňován.

Lze tedy usoudit, že v rámci senzací jsou názory na osoby bez domova vesměs kladné a je jim promíjena i konzumace alkoholu, která vždy v předchozích článcích asociovala negativní postoj k bezdomovcům.

⁶⁰ Bezdomovci jako televizní moderátoři. pomoc, nebo jen atrakce? Lidové noviny 24.11.2013

⁶¹ Bezdomovec hraje v centru Prahy Na piano Vltavu. Lidové noviny 21.1.2014

9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V této kapitole nejdříve shrnu výsledky výzkumu mediálního obrazu osob ohrožených sociálním vyloučením, budu se soustředit na způsoby prezentace bezdomovců, která jsou médiu široké veřejnosti poskytována v textech a člancích. Zaměřím se také na vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními a provedu konstrukci obrazu bezdomovců mezi zvolenými periodiky.

Analyzované články z deníků Mladá fronta DNES a lidové noviny jsem si pro větší přehlednost rozdělil do osmi podskupin. Skupiny byly zvoleny na základě frekvence, se kterou se v člancích vyskytovaly. Dále byla každá jednotlivá skupina článků podrobena dílčí sémiotické analýze a poté shrnuta závěrem. Díky tomu, že jednotlivé skupiny byly ve velké většině případů obsahově téměř stejnorodé, bylo nalezení společných znaků relativně jednoduché. Analýzou článků jsem dospěl k závěru, že prezentace bezdomovců tuzemskými médii se dá rozdělit na tři pohledy, a to na pozitivní – neutrální – negativní. Pozitivní konstrukce mediálního obsahu převládala ve třech skupinách: Bezdomovci a sociální služby, Bezdomovci a mráz a Bezdomovci a senzace. S neutrálním postojem se setkáváme ve skupinách: Bezdomovectví obecně, Bezdomovectví a kriminalita – podskupina bezdomovci jako oběti a nakonec s negativním postojem se setkáváme v kategoriích: Bezdomovectví a kriminalita – podskupina bezdomovci jako pachatelé, Bezdomovci a veřejný prostor, Bezdomovci a staré objekty, Bezdomovci a žebrání. Některé kategorie zasahují dílčím počtem článků do více pohledů, proto jsem je zařadil do toho pohledu, kterému odpovídalo větší množství textů.

Celkově dle mého výzkumu tedy nelze jasně určit, jaký způsob prezentace osob bez přístřeší v českých médiích převládá. Média nekonstruují pouze negativní, či pozitivní pohled na bezdomovce, snaží se objektivně svou pozornost rozdělit do všech pohledů. Zajímavé je sledovat zvyšující se frekvenci článků o bezdomovectví vždy v létě a poté v zimě. Články pocházející z letních období se věnují spíše negativnímu pohledu na bezdomovce, kritizují jejich pití alkoholických nápojů na veřejnosti, na jejich zápach obtěžující veřejnost v knihovnách a na jejich nelegální pobyty ve starých objektech a chatkách. Naproti tomu v zimě přicházejí na řadu pozitivní články, kde jsou bezdomovci prezentováni jako osoby potřebné a nacházíme v nich velké citové zabarvení. Jde především o texty týkající se mrazu, Vánoc a charitativních sbírek pro bezdomovce. Neutrální postoje převažují v člancích, kde je nejdůležitější informační hledisko a jedná se především o statistiky a data.

V konstrukci mediálního obrazu osob ohrožených sociálním vyloučením, jsem nezjistil žádné významné odlišnosti mezi zkoumanými periodiky. Články vychází v obou případech pravidelně, v podobném množství a s podobným obsahem. Jelikož má mladá fronta DNES regionální přílohu, vyskytuje se zde větší množství článků o bezdomovcích, hlavně co se týče Prahy a dalších velkých měst. Proto si dovoluji tvrdit, že problém bezdomovectví je spíše téma regionálního charakteru, než charakteru celostátního.

Veřejnosti jsou tedy prezentovány články, které obsahují všechny tři typy pohledu. Negativní postoje nejsou častější než ty pozitivní, ale přesto se pohled veřejnosti na bezdomovce zdá spíše negativní. Mezi svými vrstevníky se často setkávám s názorem, že bezdomovec je odpad společnosti a že by měli všichni zmizet, ale tento pohled očividně nemají z médií. Na dotaz jak by si představovali řešení této situace, nepřichází ani z jejich strany, ani z médií relevantní odpověď. Média proto nejsou hlavním strůjcem negativních postojů veřejnosti k osobám bez přístřeší.

ZÁVĚR

Mediální obraz osob ohrožených sociálním vyloučením byl zkoumán ve vybraných českých denících, konkrétně Mladá fronta DNES a Lidové noviny. První část práce je věnována problému bezdomovectví, kdo je to bezdomovec, jaké má návyky a jak předcházet vzniku tohoto fenoménu. V druhé části pomocí kvalitativního výzkumu zjišťuji, jaké postoje k bezdomovcům převládají v českých denících. K výzkumu jsem si zvolil kvalitativní výzkum v podobě sémiotické analýzy.

Na základě výsledků provedené analýzy mohu říci, že není možné přesně určit, jaký pohled na bezdomovce v denících převládá. V různých tematických kategoriích se setkáváme s různými pohledy, některé vyznívají pro bezdomovce dobře, některé špatně. Mohu však říci, že jejich poměr je vesměs vyrovnaný a veřejnost tak není podněcována k nenávisti proti bezdomovcům.

Rozdíly jsem nenašel ani ve srovnání zvolených periodik. Lidové noviny věnují článkům o bezdomovcích menší pozornost než Mladá fronta DNES, ale to připisuji regionálním přílohám, kterými Mladá fronta disponuje.

Média nám přináší každý den velké množství informací, v nichž si své místo zabrali i lidé bez domova. Článků o tomto fenoménu je už teď hodně a postupem času, a růstem naší společnosti, jich bude přibývat. Z dnešní společnosti, která je orientována především na zisk, pomalu mizí soucit s ostatními a potřeba pomáhat nejen blízkým, ale i lidem v nouzi. Tradiční hodnoty společnosti se vytrácejí a peníze přebírají hlavní roli v našich životech, ale nezapomeňme, že my sami jsme odrazem naší společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTÁK, Miroslav. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I: Bezdomovství v zrcadle veřejné politiky*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. 102 s. ISSN: 1213-8096.
- BURGETOVÁ, Eva, ČERNÁ, Marie. *Cizinci, naši a média. Mediální analýzy*. Praha: UNHCR, 2007. 106 s. ISBN 80-239-8475-6
- BURTON, Graeme, JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister, 2001, 390 s. ISBN 80-859-4767-6.
- CASAVANT, Lyne. Definition of Homelessness. In BEGIN, Patricia, et al. *Homelessness*. Canada: Parliamentary Research Branch, 1999. s. 5-9. Dostupné z WWW: <<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/prb991-e.pdf>>.
- CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design*. Sage publications: 1998 403 s.
- CVVM SOÚ AV ČR. *O názorech veřejnosti na situaci bezdomovců: zpráva z výzkumu*. Praha: CVVM SoÚ AV ČR, 2001.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- FISKE, John. *Introduction to communication studies*. New York: Routledge, 1990, 203 p. ISBN 04-150-4672-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HRADECKÝ, Ilja, et al. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje o. s., 2007. 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADECKÝ, Ilja; HRADECKÁ, Vlastimila. *Bezdomovství - Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje o. s., 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. Praha: Portál, 2009, 413 s. ISBN 978-807-3674-663.
- MAREK, Jakub; STRNAD, Aleš; HOTOCO VÁ, Lucie. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1

MAREŠ, Petr; SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. Sociologický časopis*. 2008, 44, 2, s. 271–294.

MAREŠ, Petr. *Sociální exkluze a inkluzie*. In SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální inkluzie a exkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií a Nakladatelství Georgetown, 2004. ISBN 80-210-3455-6.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745.

PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

SCHULZ, Winfried. *Masová média a realita, Ptolemaiovské a Kopernikovské pojetí*. in Blanka Říchová and Jan Jiráček. *Politická komunikace a média*. Praha : Karolinum, 2000.

TENGLEROVÁ, Hana. *Genderové aspekty zobrazování vědy v médiích: prezentace vědkyň a vědců v českém tisku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií, 2010. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Hana Havelková, Ph.D.

VYSEKALOVÁ, Jitka. *Emoce v marketingu – Jak oslovit srdce zákazníka*. Praha: Grada, 2014, 296 s. ISBN 978-80-247-4843-6

TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834.

Internetové zdroje:

<http://www.eapncr.org/view.php?cislocclanku=2008050005>

<http://www.lidovky.cz/>

http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm

http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_lidove-noviny.htm&menu=

<http://www.median.cz/index.php?lang=cs&page=1&sub=8>

<http://www.mfdnes.cz/archiv.aspx>

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vylouceni>

Seznam zkoumaných článků:

Bezdomovce tlačí počasí i krize. Mladá fronta DNES 21.12.2013

Bezdomovci dostanou na Štědrý den večeři i nadílku. Lidové noviny 22.12.2013

Bezdomovec hraje v centru Prahy Na piano Vltavu. Lidové noviny 21.1.2014

Bezdomovec ukradnul mobil, kamera ho viděla. Mladá fronta DNES 8.3.214

Boleslavský vyhřátý stan opět zachrání bezdomovce před zmrznutím. Mladá fronta DNES 22.11.2013

Češi sbírali potraviny pro potřebné. Lidové noviny 16.11.2013

Domácí násilí a dluhy za bydlení. Proto Pražanky končí na ulici. Mladá fronta DNES 23.10.2014

Dva muži chtěli podpálit bezdomovce. Polili jeho příbytek hořlavinou. Lidové noviny 10.2.2014

Chatka lehla popelem, hasiči našli dvě těla. Mladá fronta DNES 30.12.2013

Kde domov můj, zpívají na nádraží bezdomovci. Mladá fronta DNES 15.7.2014

Klidně někoho pobodám. Násilník hrozí dalším útokem. Mladá fronta DNES 22.7.2014

Kvůli lhostejnosti umírají bezdomovci na ulicích. Mladá fronta DNES 10.3.2014

Lukrativní zaměstnání „žebrota“? Mladá fronta DNES 20.8.2013

Muži žili v parovodu, hasiči se k nim museli probourat. Mladá fronta DNES 5.10.2014

Nesplnitelné sliby. Blíží se volby a strany opět nabízejí i nemožné. Lidové noviny 31.8.2014

Noc venku podpoří lidi bez domova. Mladá fronta dnes 20.11.2013

Obrali bezdomovce o pohádkovou výhru. Čeká je 6 let vězení. Lidové noviny 7.8.2014

Bezdomovci jako televizní moderátoři. pomoc, nebo jen atrakce? Lidové noviny 24.11.2013

Opilec s mečem vyhrožoval lidem. Mladá fronta DNES 16.10.2014

Ostny v Londýně odhánějí bezdomovce. Lidové noviny 10.6.2014

Policie našla muže, který ukopal bezdomovce. Lidové noviny 22.7.2014

Pouliční opilci si z parku udělali bar i záchod. Mladá fronta DNES 3.4.2014

Praha chystá noclehárny pro lidi bez domova. Začíná mráz. Mladá fronta DNES 25.1.2014

Praha založila zvláštní skupinu, která má dostat bezdomovce z MHD. Lidové noviny 18.8.2013

Praha zřídí další noclehárnu. Mladá fronta DNES 20.5.2014

Shořela střecha domu obývaného bezdomovci. Mladá fronta DNES 17.9.2014

Svobodu umělců v ulicích by mohli zneužít žebráci. Mladá fronta DNES 16.4.2014

Tři mladíci utloukli bezdomovce pro zábavu. Lidové noviny 21.10.2013

V odpadní rouře ležel mrtvý muž. Mladá fronta DNES 16.12.2013

Začíná boj s bezdomovectvím. Vláda poprvé schválila plán. Lidové noviny 28.8.2013

Zapáchající bezdomovci obtěžují čtenáře. Lidové noviny 24.3.2014

Známá kasárna půjdou k zemi. Mladá fronta DNES 1.8.2014

